

TIPOLOGIA ȚĂRILOR LUMII CONTEMPORANE

VASILE EFROS¹

Cuvinte cheie: tip și subtip de stat, tipologizare, globalizare, indicatori de tipologizare

The Typology of the Contemporary World States. As there are about 230 states on the political map of the contemporary world it is absolutely necessary that one should classify (order) them. States classification according to the value of a certain indicator, even of a synthetic one, cannot be successful. That is why one of the aims of the typological classification is to identify and emphasize the comparable, similar or typical indicators and features. According to a series of economic and historical indicators, the countries of the world fall into three main groups: developed countries, countries with a medium level of development and countries in process of development. Each of these groups divides further into types and sub-types of countries.

1. Esența tipologizării

În prezent, pe glob există circa 230 de state, unități politice independente și suverane peste un teritoriu, cu limite recunoscute, populație permanentă rezidentă, sistem administrativ și organizare politică, economie organizată. Din ele, 185 sunt membre ale Organizației Națiunilor Unite (la 1.01.1998). Aceste unități primare ale mondoeconomiei sunt foarte variate – după suprafață, numărul de locuitori, componența etnică și națională, după gradul și particularitățile dezvoltării economice, locul pe care îl au în diviziunea internațională a muncii și în relațiile economice mondiale.

Tipul de stat formează o totalitate de condiții și trăsături ale dezvoltării care, în anumite caracteristici, deseori decisive, pe de o parte, este înrudit cu alte state asemănătoare iar de alta, îl evidențiază din toate celelalte. Însăși existența tipurilor de state, evoluția lor istorică este o consecință a dezvoltării inegale și a ritmului diferit de dezvoltare, a condițiilor și a căilor diferite de dezvoltare. Prin urmare, tipul de stat reprezintă un complex obiectiv, relativ stabil de condiții și trăsături de dezvoltare, care caracterizează rolul și locul țării respective în comunitatea internațională la o anumită etapă a dezvoltării societății umane.

Deseori evidențierea tipurilor de state se face prin abordarea doar a unui singur criteriu, pentru toate statele – de exemplu, gradul de dezvoltare economică. Cu toate că criteriul respectiv reprezintă o însumare sintetică de indicatori, el nu poate răspunde la un șir de întrebări foarte importante, cum ar fi: care sunt căile prin care s-a ajuns la același nivel al dezvoltării economice în diferite țări, care este specificul lor, care sunt căile pe care se dezvoltă aceste țări etc. *Tipul de stat* nu reprezintă locul acestuia într-un anumit “tabel gradual” din punctul de vedere, de exemplu, al valorii produsului național brut pe locuitor, deși o asemenea evidență este practică de Banca Mondială. Reitingul țărilor după valoarea unui anumit indicator, desigur, poate avea o anumită importanță și interes, dar divizarea unui anumit continuum statistic în grupuri conform principiului “ceva mai mult – ceva mai puțin” va fi inevitabil subiectiv și neconvingător.

Nici o aliniere a statelor după valoarea unui anumit indicator, chiar a unuia cel mai integrator, nu poate fi cheia spre tipologizare. Mai mult, cu cât este complicat mai insistent indicatorul respectiv pentru aranjarea prin ponderare și prin integrarea multor parametri particaliari, cu atât mai mult dispar trăsăturile și specificul țării, cu atât mai puțin posibilă devine evidențierea tipurilor reale de țări, crește riscul unei tipologizări întâmplătoare. O tipologizare reală cere o diferențiere maxim posibilă a indicilor și un studiu al îmbinărilor unice al acestora. Deci, un obiectiv al studiului tipologiei țărilor constă în identificarea și evidențierea a ceea ce este comparabil, analogic și tipic pentru grupul respectiv de state față de altele. Sub acest aspect diferențierea statelor poate să nu fie limitată doar de anumite trăsături tipice, ci se poate clarifica

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, Catedra de Geografie

prin ce mijloace acestea își ating valorile sale. Dacă, de exemplu, se realizează studiul unui tip de țări care se evidențiază printr-o orientare sporită a economiei spre comerțul exterior, este important să fie nuanțat volumul și pe seama căror ramuri se produce fenomenul respectiv – al dezvoltării industriei pentru piața externă, prelucrarea materiei prime importate și reexportul produselor finite, exportul de forță de muncă etc. În asemenea situații apare necesitatea evidențierii și a *subtipurilor* de state, ceea ce deseori, este foarte important.

Nu este neglijabilă punerea în evidență a subtipurilor în cazul influențelor unor particularități ale țărilor care țin de istorie și civilizație. Țările de același tip în condițiile unor macroregiuni diferite se pot deosebi și prin amploarea fenomenelor, și prin variantele îmbinărilor de indicatori, în special când este vorba de indici negeneratori de tipologii.

Este necesar să se deosebească tipul țării de *modelul dezvoltării* acesteia, care reprezintă o îmbinare de factori, subiectiv determinată de cercurile guvernamentale, a strategiilor și tacticilor de dezvoltare, în special a caracterului, modalităților de formare a bugetului, a balanței comerciale și de plăți, a reglementării relațiilor economice externe ș. a. Modelul este în funcție de planurile dezvoltării pe o perioadă de durată scurtă, medie sau mai lungă și se poate modifica de guverne sau de partidele aflate la guvernare. Modelul poate accelera sau limita evoluția tipului țării, în timp ce el depinde foarte puțin de tipul de stat. În prezent se implementează activ modelele monetariste sau neolibérale ale economiei atât în țările dezvoltate cât și în cele în curs de dezvoltare sau în cele cu economie în tranziție.

Spre deosebire de tipul țării, care poate fi doar identificat, modelul economiei poate fi elaborat, propus și implementat. În prezent există numeroase organizații de stat sau particulare, care elaborează modele pentru partidele de guvernământ sau pentru cele aflate în opoziție, alcătuite din zeci și sute de formule matematice, soluționarea cărora se realizează cu ajutorul tehnicii de calcul.

2. Indicatorii tipologizării

Evidențierea tipurilor de state se realizează pe baza studiilor comparate a particularităților istorice de formare și de dezvoltare a țărilor și a datelor macrostatistice. Pentru comparațiile istorice este deosebit de importantă urmărirea timpului și a particularităților de formare a statelor, a etapelor de dezvoltare pe care le-au parcurs, influențele externe pe care le-au suportat sau pe care le-au exercitat. Baza de indicatori socio-economici trebuie să fie cât mai largă, pentru a evita momente importante care, prin îmbinările sale evidențiază un grup de state de altele.

Prima și cea mai importantă cerință pentru comparațiile internaționale în identificarea asemănărilor de grup este *comparabilitatea, compatibilitatea și localizarea* "într-un anumit diapazon" după totalitatea de indicatori generali și a celor tipici în special. Este evident, că din punct de vedere istoric S.U.A. și Anglia, care au parcurs toate etapele de dezvoltare a propriului capitalism, nu pot fi incluse în același tip cu Emiratele Arabe Unite și Qatar, unde relațiile capitaliste au fost introduse de către primele două abia în a doua jumătate a secolului XX, cu toate că în prezent ele sunt compatibile totalmente după un indicator cum este valoarea *produsului național brut pe locuitor*. Sunt absolut incompatibile într-un singur tip de state, de exemplu, țări ca Singapore și Brazilia, luându-se în considerație doar un singur indicator – dimensiunile teritoriului: orașul-țară, apărut pe locul unei baze militare engleze, nu se poate dezvolta după același scenariu, după care se dezvoltă una din cele mai mari și mai bogate țări ale lumii.

Cu cât este mai îndelungată perioada istorică în care s-a format un anumit tip de țări și condițiile de dezvoltare a acestor țări mai originale, cu atât mai mic va fi numărul de reprezentanți (numărul de state dintr-un anumit tip). Și invers, tipurile de țări, formate în ultimele perioade ale dezvoltării capitalismului, de globalizare a economiei, sunt reprezentate mult mai larg, fiind prezente aproape în toate regiunile Terrei.

Particularitățile ce țin de civilizația țărilor și regiunilor lumii, mult mai stabile decât tipurile acestora, inevitabil, își pun amprenta asupra unor indicatori concreți, accentuându-i sau deformându-i ușor.

Punerea în evidență a tipurilor de state necesită o analiză statistică foarte voluminoasă. Parametrii aleși pentru caracterizarea și compatibilitatea țării, cu toată simplitatea lor, necesită unele comentarii, situația fiind determinată, în special, de faptul că la etapa actuală de dezvoltare a forțelor de producție, multe din criteriile progresului economic și social s-au învechit și pot avea efect de dezorientare. Este important, de asemenea, să se aibă în vedere că nici unul din indicatori nu poate fi nici absolutizat, nici izolat din contextul altor indicatori, din relațiile reciproce ale acestora.

De obicei, caracterizarea unui stat începe cu dimensiunile teritoriului și numărul populației. *Dimensiunile teritoriului țării* se corelează în mod direct cu condițiile și resursele naturale, funciare, minerale, forestiere, acvatice. Desigur, există situații în care natura a înzestrat cu resurse imense teritorii foarte mici, cum ar fi petrolul din Kuweit, Qatar, Emiratele Arabe Unite, bauxitele din Jamaica, zăcămintele metalifere din Noua Caledonie. Dar și aceste excepții vin să confirme legile generale ale rolului teritoriului. Dimensiunile mari ale țării la o populație relativ mică, condiționează, de regulă, o dezvoltare extensivă de durată a capitalismului și o reținere a dezvoltării în profunzime, o valorificare extensivă a resurselor naturale și o dezvoltare încetinită, deseori spasmodică, a regiunilor periferice. O situație inversă se înregistrează în cazul țărilor cu dimensiuni mici și relativ dens populate, în care se produce o valorificare intensă, cu ritmuri înalte a resurselor naturale și a teritoriului în general.

Numărul populației – este dimensiunea forțelor de muncă, volumul pieței interne, potențialul militar. În condițiile actuale nici una din țările, chiar cele mai dezvoltate, nu poate să pretindă a fi o “*putere mondială*”, dacă nu are o populație mai mare de 50 de milioane, o capacitate înaltă de plată și o armată capabilă să apere țara.

O atenție deosebită, dar foarte precaută, trebuie acordată indicatorilor privind *structura populației active și produsul intern brut*. Legitatea constă în următoarele: dezvoltarea relațiilor capitaliste este însoțită de creșterea ponderii populației ocupate în industrie pe seama reducerii celei ocupate în agricultură, iar în fazele în care ultima se stabilizează la cel mai inferior nivel, în legătură cu faptul că industria a cuprins și toată agricultura, progresul tehnico-științific condiționează reducerea populației ocupate în industrie, ceea ce se numește “*deindustrializare*”. Astfel, ponderea populației active ocupate în industria de prelucrare a S.U.A. în ultimii ani s-a redus substanțial, încât este mai mică decât în Portugalia, Spania sau Grecia (*Annuaire Demographique, 1998*). Aceasta nu înseamnă, însă, că ultimele trei sunt mai “*industrializate*” decât S.U.A. Pentru o evaluare corectă a datelor respective este suficient să fie comparate cu *productivitatea muncii* din ramurile respective.

O situație analogică este prezentă și în analiza structurii *produsului intern brut*. Aici situația se complică din următoarele considerente: PIB-ul admite o dublă calculare; PIB-ul cuprinde nu numai sfera producției materiale, dar și sfera de circulație a capitalului care, neproducând o nouă valoare, și-o asumă și o redistribuie. Prin urmare, cu cât sunt mai dezvoltate serviciile, cu atât mai mult există posibilități de deformare a structurii reale a producției materiale. Astfel, se poate constata că în S.U.A. ponderea industriei de prelucrare în produsul intern brut este mult mai redusă decât în aceeași Portugalia, Spanie, Turcie sau chiar Zimbabwe (*Conjunctura economică mondială, 1998*). Tocmai din aceste motive indicatorii structurii populației active și a economiei trebuie să fie aplicați, fiind îmbinați cu alți indicatori, pentru a determina țările de același tip, dar nu pentru a determina gradul lor de dezvoltare. Bineînțeles că numai astfel poate fi aplicat și *PIB-ul pe locuitor*: cele mai mari valori ai indicatorului respectiv se înregistrează în țările mici în curs de dezvoltare exportatoare de petrol, dar nu pe seama produsului real, ci pe seama rentei petroliere de pe piața mondială.

Un interes deosebit prezintă și *compatibilitatea structurii populației active* și a PIB-ului. În esență, distribuția PIB-ului pe ramuri de activitate reflectă nu productivitatea muncii în ele ci a capitalului. În țările cele mai dezvoltate această productivitate are tendințe de nivelare, creșterea ei într-o anumită ramură condiționează o scurgere de capital spre ea și o nouă nivelare. Și invers, cu cât este mai slab dezvoltată țara, cu cât are un grad mai mare de izolare sau tendințe speculative mai accentuate ale ramurii, cu atât sunt mai mari discrepanțele productivității dintre ramuri. Valorile productivității muncii sau a capitalului din diferite ramuri ale economiei remarcă dinamismul acestora, faza de dezvoltare a țării. De obicei, în toate țările care se încadrează în faza de dezvoltare postindustrială, cea mai dinamică se dovedește a fi sfera serviciilor, iar productivitatea industriei are valori mai mici decât media națională.

O reprezentare mai adecvată a gradului dezvoltării reale a țării este *compatibilitatea* acesteia cu alte state după indicatorul realizării unui *nou produs în industria de prelucrare* (valoarea adăugată de prelucrare, sau valoarea convențională pură – *value added*). În acest caz este deosebit de eficientă îmbinarea indicilor, raportați la un locuitor, pentru întreaga țară cu indicele productivității muncii la o persoană ocupată. Pentru a exemplifica o asemenea situație se utilizează indicatorul numit *nivelul relativ al industrializării* sau *coeficientul industrializării*: raportul dintre ponderea producției convențional pure a țării în cadrul economiei mondiale și ponderea populației țării în populația lumii. El indică acea pondere din producția industrială mondială care revine unui procent din populația lumii, care locuiește în țara respectivă. Acest indicator, flexibil în timp, reflectă realitatea disproporționalității dezvoltării, a dinamismul locului țării în sistemul economic mondial.

Pentru determinarea tipurilor de țări este foarte important să fie identificate trăsăturile și nivelul dezvoltării relațiilor capitaliste din agricultură. În acest caz se analizează îmbinarea a doi indicatori esențiali – *productivitatea muncii în agricultură* și *gradul de intensitate a utilizării terenurilor*, sau *productivitatea pământului*. Nici unul din indicatorii respectivi, examinați separat, nu reflectă o situație reală, iar îmbinarea lor permite o serie de concluzii adecvate. Agricultura țărilor dezvoltate se caracterizează prin valori înalte ale ambilor indicatori, în țările “suprapopulate” pentru nivelul contemporan al tehnicii și tehnologiilor agricole productivitatea pământului crește și mai mult, iar productivitatea muncii se reduce esențial (Japonia); în agricultura latifundiară de tip extensiv este mare producția globală la un angajat, dar foarte mică productivitatea pământului.

Un loc aparte în sistemul de indicatori privind apartenența unei țări la un tip sau altul îi revine caracteristicii *locului acesteia în sistemul de relații economice internaționale*. Aici se referă în primul rând datele privind exportul de capital pentru țările dezvoltate și investițiile străine de capital pentru țările în curs de dezvoltare. Prezintă interes și datele privind repartitia pe țări a celor circa 500 de corporații mari ale lumii și sumele financiare din vânzările lor în lume.

Pentru evaluarea rolului comerțului extern și al locului țării în diviziunea internațională a muncii pot fi utilizați o serie de indicatori: ponderea țării în exporturile mondiale comparativ cu ponderea ei în PIB-ul mondial pune în evidență un indicator foarte important – *gradul de export al economiei*. Calitatea exporturilor este determinată de ponderea mărfurilor industriale, în special a mijloacelor de producție destinate exportului. Statistica internațională, fiind pusă în dificultate de a delimita mijloacele de producție în comerțul extern, utilizează un indicator mai larg – “mașini și mijloace de transport”.

În scopul unei caracteristici comparative mai eficiente și mai complexe a *eficienței economice a exporturilor țării* (*Сцициально-экономическая...*, 1998), poate fi utilizat un coeficient special după formula:

$$K_{EE} = \frac{100E_{CL} \cdot E_{PIBM}}{E_{PIB} \cdot E_{MCL}}$$

unde: K_{EE} - coeficientul eficienței exporturilor; E_{CL} - exporturile țării pe locuitor; E_{MCL} - valoarea medie a exporturilor mondiale pe locuitor; E_{PIB} - ponderea exporturilor din PIB-ul țării; E_{PIBM} - ponderea exporturilor mondiale în PIB-ul mondial.

Coeficientul pune în evidență venitul pe locuitor din fiecare procent din PIB exportat comparativ cu cel mediu mondial, considerat drept 100. Cu cât este mai mare valoarea exporturilor țării pe locuitor și cu cât este mai mică ponderea din PIB exportată, cu atât mai mari sunt valorile eficienței economice ale exporturilor unei țări.

Nu sunt neglijabili nici indicatorii sociali. Starea *nivelului de alfabetizare și instruirea populației* prezintă o imagine a gradului de pregătire și calificare a forței de muncă. Acești indicatori sunt foarte importanți, în special pentru țările în curs de dezvoltare, diferența dintre care în acest domeniu este considerabilă. Pentru țările dezvoltate o importanță mare au datele privind dezvoltarea cercetării științifice. Într-o relație directă cu nivelul dezvoltării economice și situația politică se află indicatorii privind *tirajul ziarelor raportat la numărul populației*, îndeosebi dinamismul lor. Sunt edificatori și indicii *nivelului ocrotirii sănătății*. Unele criterii, pe larg utilizate, deseori condiționează concluzii incerte sau chiar confuze. Astfel, numărul de aparate de radio, televizoare și automobile raportat la numărul populației se corelează nu cu nivelul real al dezvoltării, dar cu dimensiunile veniturilor din exporturi și cu nivelul analfabetismului.

Rezumând cele expuse, privind indicatorii de tipologizare a țărilor lumii, menționăm gratuitatea identificării unor indicatori care ar fi în exclusivitate compatibili pentru toți parametrii ce caracterizează fiecare tip de state. Alegerea grupurilor de țări conform principiului compatibilității maxime a indicatorilor, cu ajutorul tehnicii de calcul, nu poate fi considerată totalmente eficientă. Fiecare țară, inevitabil, este caracterizată de o anumită diversitate care nu se încadrează într-o însumare mecanică de cifre. Realitatea confirmă doar compatibilitatea unor îmbinări de indicatori principali, care exprimă acele trăsături tipologice ale țărilor încadrate într-un anumit grup, avându-se în vedere că unele din cifre pot să "cadă" din serie.

3. Tipuri de țări

În funcție de locul pe care îl dețin în sistemul economiei mondiale și în relațiile internaționale, convențional, țările lumii pot fi clasificate în trei grupuri: 1 - țări cu economie dezvoltată; 2 - țări cu un nivel mediu al dezvoltării economice; 3 - țări cu economie slab dezvoltată, sau conform terminologiei utilizate de O.N.U. - țări în curs de dezvoltare (*Bari, 1994; Erdeli et al., 2000; Images economiques du monde, 1999; Taylor, 1993*). În fiecare din aceste grupuri pot fi puse în evidență tipuri de țări, iar în al treilea grup și subtipuri.

1. *Țări cu economie dezvoltată.* Țările care formează acest grup, practic, constituie societăți postindustriale: ponderea agriculturii în PIB s-a stabilizat la cel mai inferior nivel - de 2-5%, ponderea industriei se reduce, menținându-și cea mai mare pondere a industriei constructoare de mașini, iar ponderea serviciilor atinge valori de 60-70%. În relațiile economice externe exporturile sunt dintre cele mai diversificate, având și cele mai mari valori ai coeficienților eficienței economice (300-700). Având un număr de circa 20 de state și doar puțin peste 17% din populația lumii, ponderea producției industriale și a celei exportate constituie peste 22%, inclusiv peste 90% din exporturile de utilaje și mijloace de transport, de asemenea toate investițiile străine directe. Toate aceste țări, pe de o parte, concurează între ele în lupta pentru creșterea ponderii controlului economiei și a pieței mondiale, pe de alta - își reunesc și își coordonează forțele, pentru a nu reduce din controlul pe care îl dețin. Toate sunt membre a Organizației de colaborare economică și dezvoltare, membre a așa numitului "Club de la Paris", care ține sub control piața financiară mondială, majoritatea absolută din ele sunt membre ale blocurilor militare aflate sub egida S.U.A. Această grupă de state poate fi divizată în trei tipuri.

1.1. *Țările principale sau marile puteri ale lumii* (S.U.A., Japonia, Germania, Franța, Italia și Marea Britanie). Acestea sunt primele șase state din grupul țărilor cu economie dezvoltată și din lume după potențialul economic și tehnico-științific, având cea mai diversificată economie și cel mai puternic potențial uman din țările acestui grup. Trecerea lumii într-o societate postindustrială și industrializarea țărilor în curs de dezvoltare, procese ce au luat amploare în ultimele două decenii, au redus din ponderea "primelor șase" în economia mondială. În anii '90 ponderea acestor țări în producția industrială mondială era de peste 65%, aceeași fiind și ponderea exporturilor de mașini și utilaje. Având în vedere, însă, reducerea substanțială a ponderii acestor țări în numărul populației mondiale, se poate constata o creștere relativă a nivelului de industrializare – de la 3,4 în 1970 până la 4,8 în 1995 (tabelul 1).

Țara	Ponderea în populația mondială %		Ponderea în producția convențională a industriei de prelucrare mondială %		Nivelul relativ al industrializării	
	1970	1995	1970	1995	1970	1995
S.U.A.	8,6	6,0	42,6	22,3	5,0	3,7
Japonia	4,3	2,9	8,9	21,8	1,9	7,5
Germania	2,5	1,9	9,8	12,4	3,6	6,5
Franța	2,2	1,3	4,6	5,2	2,1	4,0
Italia	2,3	1,3	3,7	4,3	1,6	3,3
Marea Britanie	2,3	1,3	7,0	4,1	3,0	3,2
Total:	22,2	14,7	76,6	70,1	3,4	4,8

Tabelul 1. Ponderea marilor puteri economice în populația mondială și în industria prelucrătoare mondială

După *Социально-экономическая география...1998*

Aceste țări se deosebesc una de alta prin trăsăturile lor istorice, puterea economică, nivelul dezvoltării forțelor de producție. Pe toate le unește gradul foarte înalt al concentrării de capital și rolul pe care îl au corporațiile din fiecare țară în economia mondială. Din cele 500 de corporații nefinanciare ale lumii aproape 400 revin celor șase state, iar sumele din vânzările acestora constituie circa 90% din total.

Grupul celor șase se evidențiază între statele dezvoltate ale lumii și printr-o dezvoltare puternică a capitalismului monopolist de stat, ceea ce se reflectă atât în economiile naționale, cât și în expansiunea externă. Toate statele au o independență totală în elaborarea și producția tuturor tipurilor de armament, sunt exportatori de armament, au cele mai moderne armate. Pe parcursul întregii epoci a dezvoltării capitalismului țările respective duc o luptă economică și politică pentru reîmpărțirea lumii, pentru dominația mondială. Dezvoltarea inegală determină gradul diferit al participării lor, în diferite etape ale istoriei, și în lupta pentru împărțirea lumii, și pentru dominația mondială.

Grupul celor șase și-a creat o instituție politică proprie – întâlnirile sistematice la cel mai înalt nivel pentru soluționarea divergențelor, elaborarea strategiilor pe viitor. În această organizație a fost invitată și Canada, în calitate de element moderator sau de balanță. Canada are cele mai strânse relații cu S.U.A., este membru al Comunității Britanice, fiind interesată în extinderea relațiilor economice cu Japonia. Astfel *grupul celor șase* s-a transformat în *grupul celor șapte*. Pe această bază deseori Canada este inclusă în același tip cu cele *șase puteri mondiale*. În realitate această țară, din punctul de vedere al istoriei, al potențialului economic și uman, după

complexitatea relațiilor externe face parte din alt tip de state. După participarea la capitalul "Clubului celor 500" de companii transnaționale ale lumii Canada nu numai că cedează de aproximativ 5 ori ultimei din cele șase (Italiei), dar și altor țări precum Suedia, Elveția, Australia și Coreea de Sud.

1.2. *Țările dezvoltate ale Europei Occidentale* – Elveția, Austria, Belgia, Olanda, țările Scandinave, Finlanda. Nici una din aceste țări, de una singură, nu pretinde a avea un control asupra economiei mondiale, cu toate că unele din ele în trecutul istoric au pretins un rol de supremație în politica mondială (Austria, Olanda, Suedia). Belgia și Olanda, care dețineau în ajunul primului război mondial imperii coloniale cu dimensiuni ce depășeau mult suprafața metropolelor, au fost private totalmente ulterior. Motivele care au condiționat nivelul foarte înalt al dezvoltării forțelor de producție, al dezvoltării capitalismului atât în industrie cât și în agricultura acestor țări (indicatorii PIB - ului pe locuitor au valori mult mai mari decât în țările din primul tip) sunt următoarele: utilizarea capitalului propriu și a celui din străinătate, având o stabilitate accentuată a economiei și a valutei, utilizarea forței de muncă calificate, avantajele așezării geografice. Spre deosebire de marile puteri, fiecare din țările dezvoltate ale Europei Occidentale are o specializare mult mai îngustă în diviziunea internațională a muncii, reușind să obțină un prestigiu înalt în anumite domenii. Corporațiile acestor țări, deși puține la număr dar foarte mari și puternice, membre ale "Clubului celor 500", își extind influențele pe tot mapamondul. Ele pun pe piețele externe aproape jumătate din producția lor, iar de aici obțin până la 70% din necesarul de materii prime și produse alimentare. Acest tip de țări se remarcă pe fondul țărilor dezvoltate prin cele mai mari valori ale exporturilor și importurilor pe locuitor și ai coeficienților eficienței exporturilor. Aproape toate sunt importatoare de forță de muncă, în special din țările europene cu nivel mediu de dezvoltare. O trăsătură semnificativă a țărilor acestui tip este dependența sporită a economiei lor de piața mondială a serviciilor – bănci, comerțul intermediar, business legat de turism etc. Din punct de vedere cultural o trăsătură semnificativă ce caracterizează țările acestui tip este bilingvismul: aproape toată populația vorbește într-o anumită măsură limba engleză.

Cu toate că acest tip de țări caracterizează cel mai stabil sector al sistemului economiei mondiale, în cadrul lui, de asemenea, se înregistrează o inegalitate a dezvoltării. De exemplu, în ultimele două decenii, a crescut substanțial importanța Norvegiei pe piețele internaționale de credite și investiții în legătură cu veniturile din exporturile zăcămintelor petroliere din Marea Nordului. Se află în ascensiune potențialul economic al Suediei, care și-a sporit reprezentanța în "Clubul celor 500", în timp ce Austria și Danemarca au depășit cu dificultate criza de la începutul anilor '80, numărându-se printre statele cu datorii mari.

Din punct de vedere politic țările acestui tip sunt fie parteneri mai mici ai marilor puteri în blocurile militare, fie că au un statut de neutralitate (Elveția, Suedia, Austria). Neutralitatea națiunilor mici, care au rolul unor bancheri sau intermediari internaționali, este utilizată eficient de marile puteri pentru asigurările capitalului în situații de război sau conflicte. Și cu toate acestea, marile puteri nu doresc neutralizarea altor state, preferând să le aibă pe acestea în calitate de aliați și să utilizeze bugetele militare, armatele și teritoriul lor.

Un subtip al țărilor dezvoltate europene îl reprezintă Luxemburg și Islanda, care se deosebesc de celelalte state nu numai prin numărul foarte mic al populației, dar și prin faptul că are loc o restrângere a specializării lor în diviziunea internațională a muncii până la o singură ramură, respectiv siderurgia și activitățile piscicole; crește accentuat coeficientul de concentrare a exportului, sporește importanța exportului de servicii – depozitele străine din băncile luxemburgheze raportate la un locuitor este de cel puțin de 50 de ori mai mare decât același indicator din Elveția. Nu este lipsită de semnificație încă o trăsătură a acestor țări - ambele dețin recordul mondial în ceea ce privește cheituielile pentru turismul cetățenilor săi raportate la valoarea importurilor de mărfuri și de servicii (11-12%).

1.3. *Țările "capitalismului de colonizare"* – Canada, Australia, Noua Zeelanda, Republica Africa de Sud, Israel. Primele patru sunt foste colonii ale Marii Britanii și practic nu au cunoscut

relații economice feudale, cele capitaliste fiind aduse de imigranți. Dar, spre deosebire de S.U.A., care, de asemenea, au reprezentat colonii, dezvoltarea a fost însoțită de anumite particularități: istoria lor, de obicei, nu a cunoscut mișcări naționale de natură burgheză-democratică, de aceea dezvoltarea capitalismului s-a desfășurat în mod evoluționist, în condițiile menținerii dependenței politice de metropolă. De menționat, că în primele două – Canada și Australia, teritoriile extinse și numărul relativ mic al populației au condiționat o perioadă relativ îndelungată de extindere a capitalismului “pe orizontală” și nu “în profunzime” (valorificarea noilor teritorii continuă și în prezent). În primele patru state valorificarea teritoriului și dezvoltarea economiei s-a desfășurat în condițiile de conflict cu populația aborigenă, în care un rol decisiv l-a avut armata Marii Britanii. În Republica Africa de Sud, în afară de confruntarea cu o populație aborigenă numeroasă, problema a fost complicată și de necesitatea supunerii urmașilor coloniștilor etapei anterioare – a burilor. Perioada de sciziune îndelungată și asimilația europenilor precum și sistemul de *apartheid*, condamnat în final practic de comunitatea mondială, au condiționat o frânare a dezvoltării Republicii Africa de Sud comparativ cu alte state din acest tip. Israelul – stat relativ mic, format pe seama imigranților după al doilea război mondial, în dezvoltarea sa a marcat, de asemenea, pagini de expansiune militară, țara fiind și în prezent departe de a normaliza situația de conflict cu țările arabe vecine, în special cu Palestina.

Statele acestui tip se caracterizează prin prezența corporațiilor industriale transnaționale puternice, de obicei, având legături strânse cu capitalul străin atât în cadrul economiilor naționale cât și a economiei mondiale.

Specificul dezvoltării economice, pe lângă faptul că se înregistrează un nivel înalt al dezvoltării forțelor de producție, se manifestă și în faptul că în economia mondială aceste țări (în afară de Israel) în totalitate sau parțial își mențin specializarea agrară de materie primă, care s-a stabilizat în comerțul lor extern încă în perioada colonială. Această specializare a țărilor *capitalismului de specializare*, însă, se deosebește de aceeași specializare a țărilor subdezvoltate – ea se bazează pe o productivitate înaltă a muncii la nivel național și se dezvoltă pe fondul unei economii naționale dezvoltate.

Sub aspect politic aceste țări urmează cadrul politic al statelor mai dezvoltate, care sunt și partenerii lor economici.

2. *Țări cu nivel mediu al dezvoltării economice.* Această grupare cuprinde două tipuri de țări, care se caracterizează prin condiții istorice de dezvoltare diametral opuse.

2.1. *Țări cu nivel mediu al dezvoltării economice din Europa Occidentală* – Spania, Portugalia, Grecia și Irlanda. Privite prin prisma istorică primele trei state se deosebesc radical de Irlanda. Ele au fost centre ale unor evenimente de talie mondială, au avut un rol important în istoria universală, având și în prezent un anumit *sindrom de megalomanie*. Relațiile sociale ale formațiunilor istorice anterioare, puternic înrădăcinate, au frânat ascensiunea țărilor respective, au limitat dezvoltarea economică. Spania și Portugalia, mari deținătoare de imperii coloniale în epoca feudală, le-au pierdut în perioada capitalistă. Cu toate acestea Acropola, cetățile și castelele, palatele continuă să influențeze în mod substanțial economia: aceste țări dețin cei mai înalți indicatori relativi ai *veniturilor din turismul internațional* (15-25% din valoarea exporturilor de mărfuri și servicii).

Sunt cunoscute succesele dezvoltării industriale (în special în Spania), dar după nivelul dezvoltării forțelor de producție ele continuă să rămână dependente de progresul tehnic contemporan. Spre deosebire de țările dezvoltate ale Europei Occidentale, ele însăși reprezintă obiect al dependenței economice. Marile puteri și companiile lor transnaționale își extind influența în aceste țări. Ultimele sunt de asemenea, exportatoare de forță de muncă în țările mai dezvoltate ale Europei.

Irlanda și-a obținut independența în epoca dominației totale a imperialismului, la începutul sec. XX, reușind să avanseze până la nivelul mediu de dezvoltare economică.

Până acum două decenii din acest tip de țări făcea parte și Finlanda, care și-a câștigat independența după revoluția din 1917 din Rusia.

Dezvoltarea Irlandei este însoțită de situații dificile și contradictorii. Pe de o parte, este dependentă de influențele din străinătate, în special de investițiile de capital englez, pe de altă parte de aceeași Anglie care a ocupat o parte din Irlanda de Nord. Spre deosebire de celelalte țări ale acestui tip, Irlanda n-a încheiat încă faza industrială de dezvoltare, productivitatea industriei continuă să aibă valori mult peste media pe economia națională. Indicatorul exporturilor la un locuitor este comparabil cu cel din țările dezvoltate ale Europei, dar coeficientul eficienței exportului este de 2-3 ori mai mic, fiind analogic cu cel spaniol.

Spania, Portugalia și Grecia sunt membre ale NATO.

2.2. *Țări cu nivel mediu al dezvoltării economice din Europa Centrală și de Est.* Țările regiunii respective sunt cuprinse de *criza tranziției*, care denaturează în mod evident indicatorii locului lor în comunitatea mondială. Deși se produc transformări radicale ale modelelor economice, între ele pot fi evidențiate țări cu indicatori reprezentativi și trăsături ale dezvoltării medii. De regulă, acestea sunt state mononaționale, care s-au format și și-au menținut națiunile pe parcursul luptei seculare pentru existență, obținându-și independența ca urmare a primului război mondial și a destrămării Imperiului Austro-Ungar. Ele pot fi clasificate în două subgrupe: 1) Cehia, Ungaria și Slovenia; 2) Polonia, Slovacia, România, Bulgaria și Iugoslavia

Primul subtip, care poate fi considerat "avansat", reprezintă țări ale "elitei dependente" din cadrul "Imperiului Vienez". În prezent acestea sunt state industriale dezvoltate, care și încep faza postindustrială de dezvoltare. Este posibil ca într-un viitor nu prea îndepărtat să devină țări dezvoltate ale Europei Occidentale – unele elemente specifice acestora deja s-au format: bilingvismul, extinderea turismului internațional, sistemul de export agroindustrial dezvoltat etc.

Al doilea subtip reprezintă state dintre "cele mai rezistente" din țările cu nivel mediu de dezvoltare din Europa Centrală și de Est. Spre deosebire de cele din prima subgrupă, care și-au menținut unitatea națională în condiții de dependență politică, aceste națiuni au făcut obiectul unor frecvente dezmembrări teritoriale și sociale, fiind parte componentă a periferiilor diferitor imperii, reușind să-și mențină unitatea și statalitatea. Este firesc că nivelul dezvoltării economice este inferior celor precedente, după unii indicatori chiar sub nivelul mediu, aflându-se la finele fazei industriale de dezvoltare

3. *Țările în curs de dezvoltare.* Ele constituie cea mai mare și mai diversificată grupă de țări. Deși înglobează peste 70% din populația mondială, ponderea producției lor industriale abia depășește 17% din cea mondială.

Dezvoltarea relațiilor economice capitaliste în aceste țări, care a început cu mare întârziere în condițiile de dependență politică și economică ale epocii coloniale, se caracterizează nu atât prin nivelul inferior (în cadrul grupului respectiv întâlnim și țări relativ bogate), cât prin caracterul specific al dezvoltării. Cele mai semnificative trăsături comune ale țărilor în curs de dezvoltare sunt:

- economia cu o varietate foarte mare de sectoare, adaptarea relațiilor capitaliste în condițiile existenței sectoarelor precapitaliste și a rămășițelor feudale;
- exportul necompensat a unei părți esențiale din produsul social sub formă de venituri sau procente prin intermediul prețurilor de transfer ale comerțului din cadrul firmelor companiilor transnaționale;
- dezvoltarea relativ redusă a capitalului național, posibilitățile limitate de dezvoltare ale acestuia atât pe piața internă cât și cea externă, existența unor contradicții permanente între capitalul național și companiile transnaționale;
- rolul relativ sporit al sectorului de stat în economie, în mare parte ca o consecință a tendinței de compensare a slăbiciunii capitalului național privat;

- dependența științifică și tehnologică de statele dezvoltate, utilizarea silită în procesul de producție a tehnologiilor vechi, deficitul permanent în comerțul exterior cu tehnologii;
- discrepanțe mari sociale, începând cu diferențele în productivitatea muncii, de exemplu între ramurile pieței interne (în special în agricultură) și cele de export și terminând cu repartizarea venitului național și drepturile omului.

La fel ca și în cazul celorlalte grupuri de țări și în cele în curs de dezvoltare se înregistrează diferențe în ritmul dezvoltării economice. Mai mult, având la bază un început cu un nivel foarte scăzut, ritmul dezvoltării înregistrează valori, deseori, mai mari decât în țările dezvoltate. Aceasta se referă în primul rând la procesul de industrializare. La nivelul lumii a treia se înregistrează discrepanțe mari între continente. Astfel, țările în curs de dezvoltare din Asia, care în anii '60 erau depășite de cele din America Latină de două ori în ponderea industriei de prelucrare mondială, în prezent sunt aproape la același nivel. Stimulentul principal al industrializării Asiei a devenit creșterea rapidă a exporturilor industriale, care depășea de două ori creșterea volumului producției industriale, în timp ce America Latină a continuat să asigure preponderent piața internă. În aceeași perioadă industria Africii a avut o creștere nesemnificativă, pe lângă sporul natural al populației deosebit de mare, iar ponderea acestui continent în exporturile producției industriale mondiale chiar s-au redus.

Dacă raportăm nivelul actual al dezvoltării industriei la populație, disproporționalitatea nivelelor respective va fi și mai mare: coeficientul industrializării Africii (0,11) și al Asiei (0,14) este de aproape 5 ori mai mic decât al Americii Latine (0,58), cu toate că și acesta constituie doar puțin peste jumătate din nivelul mediu mondial.

Diversitatea mare a țărilor în curs de dezvoltare pune în evidență trei tipuri de state: *țările cheie*; *țările capitalismului relativ maturizat*; *națiunile noi, în formare*.

3.1. *Țările cheie* – Brazilia, Mexic, China și India. Țările respective se deosebesc esențial prin dimensiuni, nivel de dezvoltare, modelul economic și chiar structura de stat. Brazilia și Mexic au o cale capitalistă de dezvoltare mai mult de 150 de ani, ca state independente, în timp ce India și chiar China, și-au obținut independența după cel de-al doilea război mondial. China, care și-a ales opțiunea socialistă de dezvoltare a economiei, continuă dezvoltarea pe acest făgaș și în prezent, îmbinând-o cu reforme ale economiei de piață. O trăsătură comună care le caracterizează pe aceste țări este importanța cheie pe care o au în regiunile pe care le constituie. În trei din ele, în afară de Brazilia, din cele mai vechi timpuri au existat focare de civilizații antice, iar în prezent, în virtutea motivațiilor diferite, dețin cele mai mari potențiale umane, economice și culturale între țările în curs de dezvoltare din regiunile lor. După volumul PIB - ului ele se încadrează în primele state ale lumii (Brazilia plasându-se pe locul 7, depășind-o chiar pe Canada). Ele produc un volum de producție industrială aproape egal cu cel al tuturor celorlalte țări în curs de dezvoltare. Industria lor este cea mai diversificată, fiind compatibilă din acest punct de vedere cu cea a țărilor dezvoltate (ponderea industriei constructoare de mașini, în toate cele patru țări, este de peste 20%). Această situație se reflectă și în structura comerțului extern: după indicatorii diversității acesteia (numărul de grupe de mărfuri în export și coeficientul de concentrare) *țările cheie* sunt compatibile cu țările cu nivel mediu de dezvoltare sau chiar cu cele dezvoltate. Țările respective dețin și cel mai înalt potențial tehnico-științific în cadru țărilor lumii a treia, deseori capabil să rezolve cele mai complicate probleme (de exemplu, cercetările din domeniul nuclear sau cosmic). Nu este de neglijat și faptul că în aceste țări s-a format și tot mai insistent își impune influențele marele capital, atât de stat cât și cel privat. Brazilia, Mexic și India sunt acele țări cu economie de piață în care sunt amplasate o parte din cele 500 de corporații industriale mari ale lumii și o parte din cele 100 din cele mai puternice bănci ale sistemului financiar mondial. Condițiile care reprezintă factori de atracție ai corporațiilor transnaționale sunt: resursele naturale bogate și diversificate, forța de muncă ieftină și variată, piața internă foarte extinsă.

3.2. *Țările capitalismului relativ maturizat*. Caracterul și intensitatea dezvoltării relațiilor capitaliste din economie, gradul de încadrare în acest proces a întregului teritoriu național și al

populației formează și consolidează națiunea țării respective, determină particularitățile socio-economice specifice, specializarea economiei și rolul ei în diviziunea internațională a muncii. Prin urmare, numai o maturitate relativă, o predominare a relațiilor capitaliste sunt pe măsură să formeze anumite tipuri de țări în cadrul celor în curs de dezvoltare. Tipul respectiv cuprinde o gamă foarte variată de țări – de la țările Americii Latine, care au avut o traiectorie capitalistă relativ lungă de dezvoltare, până la țările arabe, unde relațiile capitaliste s-au stabilit abia acum câteva decenii.

3.2.1. *Țările de colonizare și dezvoltare timpurie a capitalismului dependent* – Argentina și Uruguay. Acestea sunt țări cu un grad înalt al urbanizării, ce dispun de resurse naturale agrare bogate și care, printre primele, și-au trasat calea capitalistă de dezvoltare – primul val al industrializării, deosebit de accelerat, le-a cuprins înainte de primul război mondial. Principalii indicatori economici au valori apropiate de cei medii mondiali, neavând posibilitate să-i depășească, mai mult, începând cu anii '50, au intrat pe un făgaș de criză structurală profundă. Fiind limitate piețele interne, extinderea ulterioară necesită realizarea unor reforme radicale, în special în domeniul agriculturii. Capitalul autohton, adaptat în mod fundamental sistemului agricol latifundiar, nu a fost în stare să realizeze nici măcar reforme agrare burgheze în agricultură. În același timp capitalul străin își pierde interesul unor noi investiții în aceste țări: piața internă a fost valorificată totalmente de acesta, producția pentru export fiind nerentabilă din cauza nivelului înalt al vieții și respectiv de prețul forței de muncă. În diviziunea internațională a muncii Argentina și Uruguay rămân să fie țări agrare (ponderea produselor alimentare și a materiilor prime agricole constituie 60% din exportul acestor țări).

3.2.2. *Țări cu enclave ale dezvoltării capitaliste*. Cele mai reprezentative țări din acest tip sunt Venezuela și Chile, cu anumite rezerve, în cadrul respectiv fiind incluse și țări precum Iran, Irak și Algeria. Rolul decisiv în eliminarea relațiilor precapitaliste și în inaugurarea relațiilor de marfă-bani în țările respective l-a avut pătrunderea masivă a capitalului străin, pătrundere legată de exploatarea pentru export a unor zăcăminte unice la timpul lor – la început a silitrei, ulterior a cuprului în Chile, a petrolului în Venezuela, Iran, Irak și Algeria. Originalitatea structurii economiei acestor țări constă în următoarele: o pondere extrem de mică a populației reprezintă o anumită enclavă (sub 1% din populația țării realizează cea mai mare parte a produsului social, asigurând o pondere foarte mare a veniturilor țării) și, prin redistribuire, exercită influențe determinatoare asupra altor sfere ale economiei. Această situație condiționează, într-o anumită măsură, accelerarea dezvoltării infrastructurii și a industriei de prelucrare. Agricultură, însă, aflată într-o fază precapitalistă de dezvoltare, fără a fi supusă unor reforme radicale, este în decădere. Din această cauză o bună parte a populației rurale este nevoită să migreze spre orașe.

3.2.3. *Țările cu orientare a dezvoltării conformiste externe*. Acest tip de țări, cu potențial mediu al resurselor naturale și număr al populației, au parcurs o cale îndelungată în evoluția lor – de la societatea patriarhală până la cea cu relații capitaliste influențată în mare măsură de capitalul străin și economia mondială în ansamblu. Țările acestui tip sunt: în America Latină – Columbia, Ecuador, Peru, Bolivia, Paraguay; în Asia de Est și Sud-Est – Malaysia, Filipinele, Thailanda; în Orientul Mijlociu și Africa de Nord – Turcia, Siria, Iordania, Egipt, Maroc, Tunisia;

Țările respective au caracter neterminat al consolidării naționale, diversitate, deseori incompatibilă, religioasă, diversitate culturală și în tradiții. Toate acestea au frânat în mare măsură dezvoltarea, orientând-o preponderent spre relațiile externe. Dezvoltarea relațiilor capitaliste a marcat o perioadă relativ îndelungată, dar chiar de la începuturi s-au caracterizat printr-o dependență accentuată. Pătrunderea capitalului străin, a companiilor și băncilor străine au condiționat dezvoltarea producției agricole și exploatarea resurselor minerale orientate spre piețele externe. Potențialul de resurse naturale nu a avut putere să atragă capital masiv și să formeze enclave puternice, investițiile având caracter dispersat. Industria petrolieră sau minieră din majoritatea țărilor acestui grup realizează anumite venituri dar nici pe de parte nu rezolvă problemele ocupației populației sau cele ale dezvoltării. Procesul de industrializare a început

târziu, fiind în mare măsură frânată de specializarea foarte îngustă a piețelor locale, ceea ce a fost condiționată de formele precapitaliste ale proprietății funciare, de șerbie și de populația numeroasă fără pământ. Țările respective s-au transformat în principalii furnizori de forță de muncă pe piața mondială a muncii – și nu numai în S.U.A., Japonia sau Europa Occidentală, dar chiar în țările vecine în curs de dezvoltare mai puțin bogate.

Un subtip aparte de țări este format de *țările Orientului asiatic*. Forța ieftină de muncă, disciplina tradițională și calitatea ei au condiționat deplasarea din metropole în aceste țări a unui număr mare de producții cu volum mare de muncă. Sub acest aspect cel mai mult a avansat Coreea de Sud, care, la început era sub controlul direct al S.U.A. și Japoniei, iar în prezent își extinde tot mai insistent pozițiile proprii în lume. Mai mult de jumătate din producția industriei de prelucrare a acestei țări, destinată pieței mondiale și realizată din semifabricate, după modelele și licențele companiilor transnaționale, este exportată, inclusiv în țările dezvoltate. Acest proces, caracteristic pentru Malaysia, Filipine și Thailanda se extinde în prezent și în Columbia, Peru, Ecuador, Tunisia și Egipt. În aceste țări se extinde sectorul neoficial (economia subterană) al economiei, stimulată de capitalul străin și grupările mafioate prin producția și desfacerea de stupefiante, comerțul de contrabandă, pirateria tehnologică etc.

3.2.4. *Țări mici dependente de agricultura cu plantații*. Acest tip cuprinde state din America Centrală și Latină – Costa-Rica, Nicaragua, Salvador, Guatemala, Honduras, Cuba, Republica Dominicană și Haiti, de asemenea Sri Lanka din Asia. Potențialul uman și de resurse relativ mic, mișcările democratice ineficiente cu intervenții permanente din partea S.U.A. (în Sri Lanka – Marea Britanie) au condiționat un anumit grad de conservare a specializării lor agricole. Pătrunderea timpurie a capitalului străin în agricultură și programarea producției agricole pentru anumite piețe mari de desfacere, de asemenea ocupația armată de către S.U.A. (Sri Lanka de către Marea Britanie) au condiționat implementarea relativ largă a căii de dezvoltare capitaliste de tip prusac, îmbinarea plantațiilor străine cu latifundiile locale, a muncitorilor angajați cu masa de minilatifundiar care dețin parcele mici de pământ cu gospodărie naturală. Printr-un grad mai avansat al dezvoltării relațiilor capitaliste se caracterizează Costa-Rica și Republica Dominicană, la celălalt pol fiind Honduras și Haiti.

Sub acest aspect țările acestui tip se deosebesc radical de țările precum Argentina sau Uruguay, la fel, mari exportatori de produse agrare. Diferențele pun în evidență următoarea situație: Argentina și Uruguay exportă cantități mari de produse agrare, având și un consum intern deosebit de mare, în timp ce țările acestui tip au un consum intern foarte mic din produsele respective. De exemplu, în anii '90 Argentina exporta circa 12% din produsele de carne realizate în țară, ocupând în același timp primul loc în lume după consumul de carne la un locuitor (până la 95 de kg anual). Țările Americii Latine, de asemenea, sunt mari exportatoare de carne, în special pe piața S.U.A., fiind printre primele state ale lumii din acest punct de vedere, dar după consumul intern de carne acestea depășesc doar India vegetariană.

Nivelul redus de viață al populației, dominația oligarhiei comercial-funciare și a capitalului străin, dictaturile care s-au succedat au condiționat deseori lupte ale popoarelor respective pentru independența națională, democrație și progres social.

Un "exemplu" elocvent în acest sens a fost revoluția cubaneză din 1959, care a urmărit lichidarea proprietății și dominației americane asupra plantațiilor de trestie de zahăr și a fabricilor de zahăr, la fel ca și a oricărei forme de proprietate privată. Astfel, statul a cumulat funcțiile de proprietar în toate domeniile economiei naționale, dar și o asemenea schimbare a modelului economic nu a generat decât noi contradicții. În esență nu s-a schimbat decât piața externă a producției de zahăr – de la cea a S.U.A. la cea a țărilor din fostul C.A.E.R., iar pentru realizarea producției destinat consumului intern fiind alocate suprafețe tot mai mici și resurse mai puține.

Ultimul deceniu este marcat de preocupări insistente, atât din partea țărilor respective cât și a companiilor transnaționale tutore, în vederea creșterii gradului de ocupație a populației și al industrializării. Aici sunt transferate segmente ale unor producții cu consum mare de forță de

muncă care realizează mărfuri din semifabricatele (așa numita "*industrias maquiladoras*") importate pentru reexport.

3.2.5. *Țări mici cu "dezvoltare prin concesiune"*. Acestea sunt foste colonii care recent și-au obținut independența – Jamaica, Trinidad Tobago, Surinam, Gabon, Botswana, Papua-Noua Guinee. Descoperirea unor rezerve considerabile de bauxite, petrol, cupru au determinat fluxuri mari de capital din țările metropole care au condiționat o dezvoltare accelerată a relațiilor capitaliste. În calitate de centre și factori principali de dezvoltare a țărilor, care până nu demult erau doar teritorii sărace cu plantații, au devenit concesiile marilor corporații ale industriei miniere. Acestea din urmă și-au extins influența nu numai în industria minieră dar și asupra tuturor sferelor de activitate economică din aceste țări mici. Epuizarea zăcămintelor de petrol și restrângerea exploatarea acestuia din Trinidad a fost urmată de construcția unor rafinării mari de către companiile petroliere în vederea rafinării petrolului său transportat din Venezuela și din Orientul Apropiat pentru reexportul ulterior. Pentru o eventuală evitare de cheltuieli suplimentare în metropolă compania olandeză de aluminiu a construit o uzină mare de aluminiu în Surinam. În prezent economia acestor țări depinde aproape în totalitate de conjunctura pieței mondiale.

3.2.6. *Țări mici și foarte mici cu rol de închiriere*. Țări cu asemenea statut sunt foarte multe, toate fiind insule sau țări maritime cu dimensiuni mici, așezate la intersecția căilor maritime importante. Unele din ele continuă și până în prezent să rămână colonii sau teritorii dependente: Seangan, Makao (Aomâni), Insulele Bermude, Noua Caledonie. Situația reală a economiei acestor țări este în deplină dependență și tutelată de companiile transnaționale care, prin alocațiile financiare nominale acordate "patronilor locali", utilizează teritoriul lor în calitate de "zone economice libere". Interesul major al companiilor din țările metropole ține de amplasarea unor centre bancare importante, care sunt în afara controlului organelor fiscale și a diverselor inspecții (Bahamas, Barbados, Insulele Bermude, Cayman, Bahrain, Panama). Așa sunt și țările cu *pavilioane de complezență* pentru înregistrarea unor flote comerciale puternice ale țărilor metropole: Panama, Liberia, Bahamas. Unele (Malta, Cipru) sunt folosite în calitate de "țări-hotel", pentru turismul internațional, ca fiind foarte atractive din acest punct de vedere, altele, state liliputane, sunt utilizate pentru amplasarea unor industrii cu grad mare de risc ecologic (de exemplu industria cimentului sau de prelucrare a petrolului din Bahamas, unde sunt amplasate și baze de descărcare-încărcare a petrolului în tancuri de dimensiuni medii și recepționate de porturile de pe litoralul estic al S.U.A.). Există și țări mici care, având funcțiile unor *zone economice libere*, sunt utilizate de către arendatorii străini acreditați, pentru prelucrarea zăcămintelor bogate existente destinate pieței externe. Așa este Noua Caledonie, care produce pentru export nichel, crom, cobalt, aliaje și articole.

Specificul țărilor acestui tip ține de următoarele: liberalismul legislației economice (*rai fiscal*), stabilitatea politică și neamestecul în treburile capitalului străin, securitatea și prezența bazelor militare puternice ale S.U.A. și Angliei, infrastructura dezvoltată, în special legăturile internaționale, porturile și aeroporturile, circulația liberă a dolarului american în locul sau alături de valutele naționale, bilingvismul.

Aceste țări sunt dintre cele mai conformiste, din toate țările în curs de dezvoltare, în procesul contemporan de globalizare și mondializare economică.

3.2.7. *Țări mari exportatoare de petrol și cu excedent financiar*: Din acest tip de țări fac parte: Emiratele Arabe Unite, Qatar, Kuweit, Brunei, Arabia Saudită, Oman, Libia. Între țările în curs de dezvoltare acestea ocupă primele șapte locuri după exporturile de petrol și produse petroliere la un locuitor (cele care urmează sunt Iran și Venezuela, care se detașează mult după acest indicator). Numai ele, între țările în curs de dezvoltare, sunt țări-creditoare, având și cele mai mari valori ale veniturilor pe locuitor, balanțe pozitive de plăți, cele mai mari ponderi de investiții interne de capital și în străinătate.

Trăsăturile tipice care caracterizează acest tip de țări sunt: cea mai mică pondere din lume a populației ocupate (inclusiv angajații la negru și funcționarii angajați în organele de stat) și cea

mai mare pondere a celor neîncadrați în câmpul muncii; transmiterea tuturor ramurilor economiei în gestiunea capitalului străin și al muncitorilor și specialiștilor străini, care constituie de la 50 la 80% din populația ocupată; caracterul de consum și parazitărilor al economiei; gradul înalt de dependență de conjunctura pieței mondiale de materie primă; gradul înalt de dependență tehnologică; ponderi exagerat de mari ale bugetului și din PIB privind cheltuielile pentru industria de apărare și armată; exportul de capital.

Originea neobișnuită a acestui tip de țări pune un șir de semne de întrebare privind viitorul lor. Astfel, o singură implementare a tehnologiilor de economisire a energiei de către țările dezvoltate a condiționat reducerea substanțială a prețului la petrol pe piața mondială și respectiv a veniturilor acestor țări. Este greu de evaluat tendințele de dezvoltare a lor în situația în care omenirea va soluționa în mod cardinal problema energetică, sau va descoperi noi rezerve de petrol în alte regiuni ale globului, sau se vor epuiza zăcămintele din aceste țări. În căutarea soluției la multe din întrebările amintite cele mai bogate țări din acest tip, practic fără agricultură – Emiratele Arabe Unite, Qatar, Kuwait și Brunei – formează un subtip aparte: acordă investiții mari de capital în accelerarea dezvoltării industriei de prelucrare destinată exporturilor. Acest proces însă, este însoțit de o serie de dificultăți: piețele sunt deja împărțite și protejate de companiile transnaționale ale țărilor dezvoltate. Celelalte state, în special Libia și Arabia Saudită, au tendințe de a accelera dezvoltarea agriculturii, realizând în acest domeniu investiții mari în proiecte de ameliorare, mecanizare sau electrificare.

3.2.8. *Țări mari cu venituri mici.* Țările din această categorie, după numărul de locuitori, fac parte din primele pe glob, având peste o sută de milioane de persoane – Indonezia, Pakistan, Bangladesh, Nigeria, Vietnam (ultima se apropie de 100 de milioane). După nivelul PIB - ului pe locuitor ele fac parte din cele mai sărace (în special Bangladesh și Vietnam). Țările acestui tip sunt departe de a atinge un nivel de maturizare relativă a relațiilor de marfă-bani: 60-80% din populația lor este rurală și domină gospodăria naturală, având încă rămășițe ale relațiilor precapitaliste de piață. De menționat că unele regiuni din aceste țări sunt cuprinse totalmente de relații economice de piață, aici fiind prezent, prin ponderi deosebite, capitalul național, poziții tot mai sigure fiind ocupate de companiile transnaționale, care își îndreaptă viziunile spre forța de muncă foarte ieftină și spre o eventuală piață de consum. Sub acest aspect cea mai avansată poate fi considerată Indonezia, cu exporturile de petrol și materie primă minerală. Unii indicatori ai acestei țări se apropie de indicatorii “țărilor cheie”, având în același timp diferențe mari de principiu față de “giganții orientului” (diferențele sunt și mai mari în cazul celorlalte țări): potențialul lor n-a atins încă “masa critică” și puterea economică sumară a populației sărace; capitalul privat sau particular acumulat nu le permite încă să atingă nivelul dezvoltării respective și a gradului de diversificare a industriei și a relațiilor economice externe. Astfel, ponderea industriei constructoare de mașini în industria de prelucrare, constituie doar 2-8%, potențialul ei nefiind pe măsură să elaboreze programe proprii de natură tehnică, științifică sau tehnologică. Dependența de tehnologiile de import este incomparabil mai mare decât în cazul “țărilor cheie”.

3.3. *Țările tinere, eliberate recent.* Categoria respectivă de țări s-a format din fostele colonii în a doua jumătate a secolului XX, fiind foarte numeroasă, confirmate de Adunarea Generală a O.N.U. în 1988 (42 de state) ca fiind cele mai slab dezvoltate – *least developed countries* – LDC, având un statut special de ajutor internațional prioritar. Incluziunea lor în această categorie a fost dictată, luându-se în considerație următoarele criterii: veniturile foarte mici pe locuitor, ponderea foarte mică a industriei de prelucrare în PIB și ponderea foarte mare a populației analfabete. Pe continente și regiuni numărul acestora se prezintă astfel: în Africa – 32 de state, în Asia – 5, în Oceania – 4 și în America Latină – 1. Ele însumează o populație de circa 340 milioane de locuitori.

Tot în această grupă de state pot fi incluse și țările care au apărut ca urmare a destrămării URSS și a Iugoslaviei, evident, cu indicatori ai dezvoltării economice și sociale mai înalți.

Trăsătura semnificativă a acestui grup de state este procesul intens de formare a națiunilor și de încadrare în procesul contemporan de dezvoltare economică. Pentru majoritatea țărilor din Africa subsahariană mai sunt specifice relațiile de trib, dezintegrarea teritorială a grupurilor etnice ca urmare a hotarelor artificiale create de fostele metropole. Revoluțiile și mișcările de eliberare națională din aceste țări se mai află în plină desfășurare, iar independența politică încă nu poate crea condiții favorabile pentru dezvoltarea adecvată a economiei naționale.

Această categorie de state poate fi divizată în două subtipuri: primul subtip cuprinde cele 32 de state, majoritatea cărora se află sub influența directă a țărilor dezvoltate ale lumii și aici pot fi incluse și țările baltice din ex-URSS, și al doilea subtip – celelalte țări care au rezultat din dezmembrarea aceleiași URSS și care într-o anumită măsură reprezintă sfera de interes al Rusiei (Belarusi, Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Armenia, Azerbaidjan, Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tadjikistan și Kârgâzstan sau ceea ce se numește CSI – Comunitatea Statelor Independente).

Economia națională, structura de stat și sistemul politic din aceste țări se află în diferite faze de dezvoltare a perioadei de tranziție, iar caracteristicile amintite anterior se pot modifica într-un timp foarte scurt. Care va fi viitorul statelor respective, în ce categorie vor putea fi încadrate, depinde de condițiile istorice și socio-economice concrete și de făgașul dezvoltării economice. Este cert că majoritatea lor se va înscrie în cele opt tipuri de țări în curs de dezvoltare, probabil, cu excepția țărilor baltice (Estonia, Letonia și Lituania), care se detașează cu ritmuri accelerate ale dezvoltării și integrării europene de celelalte state.

Bibliografie

- Bari, I. (1994) – *Economia mondială*, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București.
- Bodocan, V. (1997) – *Geografie politică*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- Erdeli, G., Braghină, C., Frăsineanu, D. (2000) – *Geografie economică mondială*, Editura Fundației România de Mâine, București.
- Taylor, M.J., (1993) – *Political Geography. World-economy, Nation-state and Locality*, Longman Scientific & Technical, London
- * * * (1997), *Anuarul statistic al României*, Comisia Națională pentru Statistică, București
- * * * (1998), *Annuaire demographique*, Nations Unies, New York.
- * * * (1998), *Conjunctura economică mondială*, IEM, București.
- * * * (1999), *Images économique du monde*, – Sedes, Paris
- * * * (1998), *СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ГЕОГРАФИЯ ЗАРУБЕЖНОГО МИРА*, - Под редакцией В.В.Вольского, КРОН-ПРЕСС, Москва